

30/06/2024

ט"ד אסף דוק 077-5006206

ת. 052-6885006

טענת אי שפיות - מתי תיחשב להגנה יעילה בהליך הפלילי?

באופן כללי, בכדי להרשיע אדם במשפט פלילי מוטלת החובה כי בעת ביצוע העבירה ידע הנאשם כי המעשה אסור, וגם היה בעל כוונה לבצעו. האם קיומם של מחלה נפשית או ליקוי שכלי פוטרים את האדם מעונש? מה הם התנאים על פיהם קובע בית המשפט את אי שפיות הדעת? עו"ד אסף דוק מסביר.

טענת אי שפיות הדעת נועדה להגן על הלוקים בנפשם ובשכלם מפני מעשים שביצעו, האסורים על פי החוק. ההגנה נוגעת לאי הבנתם את פשר המעשה או את אי יכולתם להימנע מביצועו. אומנם, לא בכל עבירה אדם שהיה חסר מודעות או חסר כוונה בעת ביצוע העבירה, יצא זכאי. המחוקק קבע תנאים לפיהם יקבע האם הנתבע זכאי להגנה בטענת אי שפיות הדעת.

מתי החוק פוטר אדם מאחריות פלילית?

על פי סעיף 34(ח) לחוק העונשין, שתוקן בשנת 1994 ונקרא: "אי שפיות הדעת", כאשר אדם לוקה במחלת נפש קבועה או סובל מליקוי בכושרו השכלי, אשר בגינן מתנהג באופן שאינו רצוני, הוא לא יישא באחריות פלילית.

מהם התנאים להקמת הגנה בגין אי שפיות הדעת?

ראשית, החוק קובע שבשעת מעשה האדם היה באי שפיות, אם בשל מחלת נפש ואם בשל ליקוי בשכלו. שנית, יש צורך בקיום התנאי כי בשעת מעשה האדם לא היה מסוגל להבין שניתן לבחור במעשים שאינם בגדר עבירה פלילית. שלישית, אם בשעת מעשה האדם היה חסר יכולת להימנע מעשיית המעשה, להבין את אשר הוא עושה, או את הפסול במעשה, לא יישא הוא באחריות פלילית.

כיצד בית המשפט קובע את הקשר בין ביצוע העבירה לקיומה של מחלה נפשית?

בית המשפט בוחן לעומק את קיום הקשר בין העבירות המיוחסות לאדם לבין מחלתו הנפשית או הליקוי בשכלו. על בית המשפט לקבוע אם בעת ביצוע המעשה האסור, האדם היה חסר יכולת להימנע מעשיית המעשה או להבין אותו, בשל הליקוי ממנו סובל.

האם קיומם של מחלה נפשית או ליקוי שכלי פוטר לחלוטין את הנאשם ממעשיו?

התשובה שלילית. על בית המשפט לקבוע כי בתאריך ובשעה בהם בוצעה העבירה, האדם נפגע מהתפרצות המחלה או קיומה ובעקבותיה לא הבין את הפסול במעשיו, או לא יכול היה להימנע מעשיית המעשים האסורים. כלומר, קיומם של מחלה נפשית או ליקוי שכלי אינם פוטרים באופן אוטומטי מאחריות פלילית.

האם החוק קבע הגנה רק עבור הטוענים לאי שפיות דעתם?

המחוקק קבע הגנות עבור הלוקים בנפשם ובשכלם, אך בו בזמן קבע עקרונות נוספים המגנים על אדם שביצע עבירה, למשל מכורח הנסיבות; כאשר אדם נקלע לסיטואציה בה היה חייב לעבור על החוק, בשל מצב אליו נקלע, הוא יקבל הגנה ולא יורשע בגין העבירה. ניתן לראות בדוגמה זו אדם שחילץ תינוק שנשכח ברכב, שעל מנת לחלצו נאלץ לנפץ את שמשית הזכוכית. בנוסף, אדם יקבל הגנה ולא יואשם, כאשר נקלע לסיטואציה בה הוא מותקף, ולצורך הגנתו העצמית פגע בתוקף.